

**Розвиток здатності вчителя до самоаналізу
у процесі методичної роботи**

Сучасні зміни освіти визначають перехід від традиційної системи навчання та виховання до розширення спектра освітніх послуг, що вимагає від вчителя здібностей самостійно вибудовувати та реалізовувати власну концепцію діяльності. Визначення вчителем освітньої стратегії забезпечується неперервним вивченням власного педагогічного потенціалу, в основі якого лежить самоаналіз професійної діяльності.

Аналіз власної діяльності як процес осмислення педагогічного досвіду є важливим інструментом подолання труднощів, що існують в роботі, стимулом самовдосконалення. Тому розвиток здатності вчителя до самоаналізу є основною умовою визначення кращих аспектів своєї професійної діяльності та виявлення утруднень. Значення самоаналізу педагогічної діяльності підвищується також у зв'язку з тим, що в наш час спостерігається тенденція до формування змісту міжкурсової, семінарської роботи всіх видів на основі освітніх запитів.

Разом з тим, в існуючій системі методичної роботи не приділяється належної уваги питанню формування у педагогічних працівників вмінь аналізувати власну діяльність. В той же час цілеспрямований розвиток здатності до самоаналізу неможливий без організаційно-педагогічного забезпечення. Тому формування у вчителя готовності до виявлення утруднень, що реально існують в його роботі, можливе тільки за наявності спеціально організованої в цьому напрямку роботи районної та шкільної методичних служб. Оскільки саме вони в силу постійної наближеності до вчителя в умовах конкретного освітнього соціуму можуть реалізувати цей процес комплексно та системно.

Підвищення ролі методичної роботи на шкільному та районному рівнях з питань організаційно-педагогічного забезпечення процесу розвитку здатності вчителя до самоаналізу пов'язане з тим, що в межах тісної взаємодії цих структур відкривається можливість аналізувати роботу педагога саме в цьому напрямку. Саме у методичній діяльності можлива побудова цілісної системи забезпечення з урахуванням єдності змісту і форм роботи з педагогічними працівниками. Наукові публікації з питань самоаналізу направлені переважно на виявлення основних аспектів аналізу вчителем власної діяльності і визначення структури, засобів, алгоритму його проведення.

Однак процеси осмислення, цілісного бачення педагогічних проблем успішні тільки в ході самої професійної діяльності вчителя та за його активної участі.

Розвиток здатності вчителя до самоаналізу базується на формуванні вмінь проводити аналіз власної діяльності та у виробленні потреби у ньому. Тому самоаналіз має глибоку психологічну основу, яка пов'язана з появою індивідуальної рефлексивної свідомості. За Г.К.Селевко, змістовий аспект проблеми базується на внутрішньому механізмі саморегуляції, який складає потребу, Я-концепцію. Виходячи з цього, вчитель розглядається як суб'єкт, що має потребу у професійному пізнанні та самопізнанні. А це, в свою чергу, веде до формування таких якісних характеристик, як самоствердження, самовизначення, самовираження, самореалізація у педагогічній практиці. Такий підхід сприяє становленню педагогів як суб'єктів своєї активності.

Одночасно самоаналіз є засобом успішної взаємодії та взаєморозуміння вчителя з учнями, батьками, колегами. В зв'язку з цим, акцент переноситься на способи та прийоми проведення аналізу, в якому особливе місце відводиться усвідомленню засобів і методів змін кінцевих результатів. Тому аналіз власної діяльності можна розглядати як цілеспрямований процес встановлення відносин між діями, мотивами та засобами.

Розглядаючи процес самоаналізу, протягом професійної діяльності вчитель може відчувати протиріччя та внутрішній дискомфорт. Виявлення ним невідповідності між тим, що є, і тим, що від нього вимагають, виводить його на подальший рівень – визначення проблеми та встановлення причин. Визначення чітких позицій професійних утруднень дозволяє перейти до пошуку шляхів їх усунення. Опорою для усвідомлення протиріч і визначення проблем стає знання механізму самоаналізу та вміння адекватно його використовувати в аналізі власної діяльності.

Процес усвідомлення вчителем себе як професіонала базується на самопізнанні та здійснюється шляхом самоконтролю, самодіагностики, осмислення труднощів та самооцінки. Саме ці складові виділяють як компоненти, що сприяють розвитку здатності вчителя до самоаналізу.

Самоконтроль розглядається з точки зору початкової стадії аналізу. Це пов'язано з тим, що контроль допомагає встановлювати невідповідність між нормативно заданими параметрами і фактичним станом. В зв'язку з цим самоконтроль здійснюється шляхом порівняння ідеальної моделі професійної діяльності і власних дій, що дозволяє вчителю визначати протиріччя.

Самоаналіз сприяє виявленню вчителем причин професійних утруднень за допомогою отримання систематичної оперативної інформації та встановлення педагогічного «діагнозу». Цей процес забезпечується самодіагностикою, за допомогою якої вчитель, з одного боку, сам вибудовує інформаційні потоки, визначає коло педагогічних проблем і виділяє головні, а з іншого – орієнтується на внутрішній розвиток, бачення своїх сильних та слабких сторін, осмислення протиріч та існуючих проблем, прогнозування подальшого самовдосконалення.

Зміст методичної роботи, орієнтованої на розвиток здатності до самоаналізу, включає в себе певну послідовність етапів її проведення. А саме: діагностика, яка забезпечує визначення вчителем кола утруднень, планування

навчальної та позанавчальної діяльності з урахуванням вибору змісту та варіативних форм, методичний супровід, створення комфортних умов для підвищення кваліфікації, отримання зворотного зв'язку.

Критична позиція вчителя по відношенню до власної діяльності існує в залежності від його самоосвіти у поєднанні із змістом роботи шкільної (районної) методичної служби. Важливим аспектом в організації методичної роботи в цьому напрямку є проведення консультацій з досвідченими вчителями та методистами, проведення відповідних тренінгів, що охоплюють роботу міжпредметних груп з розв'язання професійних проблем, а також діяльність творчих груп, науково-практичних та методичних конференцій, круглих столів з обговорення конкретних завдань. Такий підхід дозволяє побачити конкретні проблеми вчителя і вимагає розвинених аналітичних та асоціативних здібностей, самостійності, логіки тощо.

У психолого-педагогічній літературі, згідно характеристикам та критеріям оцінки, дослідниками виділені наступні рівні сформованості самоаналізу вчителя та розроблені показники їх розвитку:

- низький або чуттєво-емоційний;
- середній - осмислений, усвідомлений;
- високий або системно-усвідомлений.

Компоненти самоаналізу	Рівні та показники		
	Низький	Середній	Високий
Самоконтроль	Спонтанний контроль, коли все визначається через інтуїцію.	Усвідомлений відбір, порівняння, співставлення необхідних фактів, явищ.	Встановлення асоціацій із заздалегідь знайомими фактами, а також новими якими предметом, з урахуванням їх зв'язків та характеристик.
Самодіагностика	Не володіння навичками проведення діагностики.	Вміння визначати проблеми та причини їх виникнення.	Виявлення проблем та визначення їх пріоритетності, а також причин виникнення.
Усвідомлення утруднень	Не виявляється усвідомлення утруднень.	Усвідомлення результатів діяльності.	Передбачення можливих наслідків рішень, що приймаються, встановлення причинно-наслідкових зв'язків.
Самооцінка	Не розвинені (або погано розвинені) навички самооцінки.	Підбір методів, що використані раніше, визначення причин виникнення утруднень.	Критична оцінка педагогічної проблеми та вміння прогнозувати результати своєї діяльності.

За показниками сформованості компонентів самоаналізу можна визначити рівні розвитку здатності вчителя до аналізу власної діяльності, які мають наступні характеристики:

- спонтанна аналітична дія, коли все визначається з позицій емоцій та відчуттів;
- усвідомленість виділення значимих педагогічних ситуацій, що вже окреслені та існують, перетворення думки на результат;
- виділення протиріч, усвідомленість, системність, перетворення задумів на результат та процес його отримання з позицій критичного аналізу діяльності.

Самоаналіз педагогом своєї професійної діяльності потребує певних навичок дослідницької праці. Насамперед, слід звернути увагу на досвід своєї професійної діяльності протягом, наприклад, 5 років (термін чергової атестації). Якщо самоаналіз вважати за дослідницько-аналітичну працю, то для будь-яких узагальнень слід зібрати певні факти, проаналізувати їх і тільки потім робити висновки. При цьому бажано співставити досвід своєї роботи з методичною темою роботи навчального закладу. Після такого аналізу зібраних фактів можна провести «розбір проблем» за трьома параметрами, а саме:

- ✓ досвід методико-дидактичних та психолого-педагогічних проблем, що вже були успішно розв'язані в минулому;
- ✓ досвід проблем, що мають бути розв'язані сьогодні;
- ✓ ключові завдання удосконалення власної професійної діяльності в майбутньому.

Можна, наприклад, скласти схему для підготовки самоаналізу, врахувавши основні види діяльності вчителя.

Тема , над якою працює педагог (обумовлена завданнями діяльності навчального закладу): _____	
Фактична інформація, що свідчить про конкретні досягнення в роботі	Педагогічний аналіз (як фактичні дії вплинули на покращення навчально-виховного процесу, підвищення його якості, в тому числі й підвищення професіоналізму самого вчителя)
1. Розроблені уроки з тем, дидактичне забезпечення до них.	
2. Розроблені програми факультативів, гуртків.	
3. Методичні розробки, посібники, презентації тощо.	
4. Підготовка учнів до участі в олімпіадах, МАН, фестивалях, конкурсах тощо.	
5. Позакласна робота класного керівника.	
6. Робота в методичному об'єднанні, виступи на семінарах,	

конференціях тощо.	
7. Практичне ознайомлення з передовим педагогічним досвідом (району, міста, країни тощо).	
8. Участь в професійних конкурсах вчителів.	
9. Навчання на курсах підвищення кваліфікації, отримання різних професійних сертифікатів.	
10. Інші події за обраний період.	
Загальний висновок про роботу, виявлення проблем та утруднень, шляхи їх розв'язання.	

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що запропонована модель розвитку здатності до самоаналізу у процесі методичної роботи забезпечує появу у вчителя нових навичок, нового ставлення, орієнтованого на те, що набуває педагог як особистість та як професіонал. Більше того, такий процес дозволяє формувати потребу та цілеспрямованість вчителів на усвідомлене підвищення професійного росту.